

Vaarwel Henk van Schagen

Henk heb ik leren kennen in de jaren negentig. Het was de tijd van Stichting van na de Oorlog. Een bonte verzameling van nogal uitgesproken mensen die zich behoorlijk druk maakten over de toekomst van de wederopbouw wijken. Mensen, zoals Henk, verbonden aan een bureau, de gemeente of de TU delft, volkshuisvesting, stadsvernieuwing, werkzaam in de grote steden, vaak goed geïnformeerd, zeer geëngageerd.

De meesten hadden de verloedering in de jaren zeventig en tachtig van de binnensteden meegemaakt, het oproer en ook het elan van de stadsvernieuwing geproefd, en zagen een tweede golf aankomen. Ze waren bang dat de naoorlogse wijken, door alle aandacht voor de VINEX, het afvoerputje van de steden zouden worden, dat er geen aandacht meer was voor de oorspronkelijke idealen en bewoners, dat het slechte onderhoud en beheer van de woningen en openbare ruimte parten ging spelen, in combinatie van een samenklontering van mensen, gelukszoekers, immigranten, mensen die het moeilijk hebben, met een krappe portemonnee; m.a.w. dat de naoorlogse wijken het kind van de rekening zouden worden.

Henk en anderen richtten een stichting op met als doel die ook weer op te heffen zodra de naoorlogse wijken op de politieke agenda zouden komen. En zo geschiedde. Na vijf jaar opgeheven. IJzersterk.

Ik mocht bij Stichting van na de Oorlog Gert Jan opvolgen, die als secretaris zijn vervangende dienstplicht had vervuld bij het opzetten en vormgeven van de club. Voor mij een geweldige kans als pas afgestudeerde.

Al gauw ontmoette ik Henk, in de bestuursvergaderingen voerde hij niet snel het hoogste woord, maar als hij het woord nam, dan ging het ergens over. Ik was zeer op hem gesteld. Henk was zo'n persoon ... die zich meteen voor je innam: integer, gedreven, heel inspirerend. Hij sprak van binnen uit, vanuit de inhoud, vanuit zijn kennis en

fascinatie. Maar je moest ook je best voor hem doen, om hem bij te kunnen houden, te begrijpen, van replek te dienen. Als ie een betoog hield, dan kon hij halverwege met zo'n glimlachje even zo opkijken: je volgt me toch wel he

Het mooie van Henk was dat hij de politieke en maatschappelijke discussie in de Stichting terug bracht naar de straat, naar het gebouw: wat staat er nu eigenlijk? Waarom ziet dit gebouw er zo uit, zoals het er uit ziet? Wat zegt dit over de idealen van toen, hoe leven mensen hier? Wat is de potentie?

Zijn betogen leken vaak te gaan over de techniek. Over het ontwerp. Details. Maar daarachter zat een doorleefd gevoel van maatschappelijke vooruitgang.

Henk had een mooie combinatie in zich van ingenieur, of eerder ambachtsman, die liefde heeft voor techniek en materie, de schoonheid daarvan inziet en van een pragmatisch-idealist die wil vernieuwen, verbeteren.

Toen Gert Jan laatst vroeg: wat heb je van Henk geleerd, waar denk je aan? Was het eerste wat me te binnen schoot de uitspraak "schakelen door de schalen". Het is de term die ik heb overgehouden aan de Stichting van na de Oorlog tijd en later ook veel bij KEI gebruikt werd, waar Henk ook actief was

Ik weet niet zeker of Henk deze term gemunt heeft, maar er komt wel alles in samen, wat paste bij Henk zijn denkwijze als het gaat om vernieuwing van het bestaande.

Hij leerde mij (opnieuw) dat in de naoorlogse stad stedenbouw, architectuur, woningplattegrond en openbare ruimte samenhangen, totaal met elkaar verbonden zijn. Dat is ongelooflijk krachtig, maar ook heel kwetsbaar en delicaat.

Ook ontwerp en programma zijn aan elkaar vastgeklonken. Het fysieke gaat altijd over het sociale. Het sociale heeft altijd een fysieke

vertaling. De in beton gegoten verzorgingsstaat zoals Henk dat noemde. Het ideaal zit in het ontwerp, kom je aan het ontwerp, dan kom je aan het ideaal, aan het idee. Vernieuwing of transformatie kan je alleen maar heel gewetensvol doen.

De naoorlogse wijken waren volgens Henk niet alleen een dak boven het hoofd voor de honderdduizenden mensen die de verschrikkingen van de oorlog hadden meegemaakt (dit staat letterlijk in zijn essay) maar het was veel meer: het bieden van een toekomstperspectief, een tastbare utopie.

Henk leerde ons kijken naar de eenvoud van het ontwerp en de kracht van de alledaagse schoonheid: je moet je best er voor doen om het te waarderen. Goed kijken en je ziet allerlei mooie details, het ritme van balkons, de mooie kozijnen, de vormgeving van het pre-fab-beton en de metselverbanden, zorgvuldige portalen en trappenhuisen. Hij waardeerde de rijkdom van de bescheidenheid.

Het ging Henk aan het hart dat wat ooit de kracht van de naoorlogse stedenbouw en architectuur was: de eenheid, het eenvoudige, de slimme productiemethode, de repetitie, nu zijn achilleshiel bleek te zijn. Organisch vernieuwen leek er niet in te zitten, grootschalige sloop/nieuwbouw soms de enige oplossing

Henk beet zich helemaal vast in de studie naar de oorspronkelijke kwaliteiten van de naoorlogse portiek-etageflat. Hoe zat de plattegrond in elkaar? hoe was de ruimtelijkheid vormgegeven? De tweede woonkamer? Hoe krijg je in massaproductie toch variatie, een eigen architectuur verbonden aan de plek?

Hij was geïnspireerd door de Studiegroep Woningarchitectuur uit 1941, waar naast Merkelbach, Berghoef, Van Embden ook Van Tijen, zijn leermeester, deel vanuit maakte

Veel van de idealen van deze studiegroep zouden de zgn Voorschriften en Wenken uit 1951, de set van spelregels de grote woningbouwproductie van na de oorlog bepaalde, niet halen.

Als je met Henk sprak over de opgave, hoe geven we de naoorlogse wijken een tweede leven, merkte je al gauw een soort verbetering. Hij wilde graag repareren wat de Studiegroep ooit bedoelt had. Hij vond het onuitstaanbaar – echt zo'n Henk woord – dat beleidsmakers maar niet konden begrijpen dat je met goed onderzoek en een gedegen analyse tot een veel betere strategie kan komen.

“ met hun snelle invulplannetjes maken ze het belachelijk”, ook zo'n Henk woord, belachelijk, ik hoor het hem zeggen

Henk moest en zou laten zien, hij zou bewijzen, dat het mogelijk was de erfenis van de wederopbouw veilig te stellen. Welschen 7 was voor hem niet minder dan een overwinning

Wat mij treft, nu ik weer terug lees wat Henk destijds schreef over de aanpak, hoe actueel het is. Waar Henk voor stond zou je nu circulair, duurzaam en integraal noemen.

De uitdrukking Schakelen tussen de schalen is in feite een gebiedsgerichte benadering, nu heel populair, waarin je ruimtelijke strategieën vertaalt in zowel stedenbouw als architectuur en koppelt aan maatschappelijke programma's.

Zijn pleidooi om het ontwerp actief in te zetten bij een wijkvisie of verbeterplan, heet tegenwoordig ontwerpgericht onderzoek of zelfs participatie.

Je gebruikt het ontwerp om verschillende mogelijkheden te laten zien en ideeën concreet te maken. Zo kun je draagvlak krijgen bij bewoners of medestanders verweven voor financiering.

Er ligt geen blauwdruk, maar je gebruikt het ontwerp in het wat hij noemde onderhandelingsproces. Eerst een toekomstbeeld, dan de keuzemogelijkheden om tot dat plan te komen, en pas op het allerlaatst neem je gezamenlijk een besluit waarin tegenstellingen worden verzoend.

Prachtig is ook zijn dringende verzoek om altijd een historische en morfologische studie te maken van stadsdelen en wijken: je moet eerst het ontstaan van de wijken begrijpen voordat je überhaupt iets zinvols kan zeggen over de toekomst en de veranderbaarheid

Tegenwoordig wordt geen enkel plan behandeld bij de vergunningverlener of welstandcommissie zonder een cultuurhistorische verkenning ...

Henk zijn liefde voor geschiedenis (de *genius loci*, een voor hem belangrijke term) was mij natuurlijk bekend, maar toen wij ooit in Frankrijk waren, in het schitterende huis van Henk en Nicol - Gaillard, Noord Ardèche, snapte ik pas echt hoe diep dit bij hem ging. Henk zijn kennis van de streek was onvoorstelbaar, de lokale materialen en technieken waar hij eindeloos over kon spreken en mee kon puzzelen als het ging om de verbouwing van het huis.

De studie en de zoektocht naar mogelijkheden leken hem soms meer voldoening te geven dan de uiteindelijke oplossing.

Dit was Henk ten voeten uit. De laatste zin van zijn eerder genoemde artikel is dan ook:

“Kwaliteiten liggen dikwijls voor het oprapen, maar in de ijver om tot oplossingen te komen, worden ze helaas vaak vertrapt”.

Gemakzuchtige oplossingen daar had Henk een hekel aan. Het is wel saillant dat we nu opnieuw in een woningcrisis zitten. De retoriek van bouwen, bouwen, bouwen zou bij Henk de wenkbrauwen doen fronsen, schat ik zo in. Er ligt een enorme woningvoorraad in bestaand stedelijk gebied, kijk daar eerst eens zorgvuldig naar, ze smeken om aandacht, zou hij zeggen

Henk was uitgesproken en bijzonder. Het is niet moeilijk zijn stem, zijn strijdbaarheid, zijn manier van doen voor de geest te halen. Zijn principes zijn nog altijd springlevend. Hoe mooi is dat. Dank je wel Henk.